

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЗАГУРСЬКА СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 141.7: 316.346(043.3)

**ФЕНОМЕН ВЛАДНИХ КОМУНІКАЦІЙ У ГЕНДЕРНОМУ
КОНТЕКСТІ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціально-гуманітарних дисциплін Білоцерківського інституту економіки та управління ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини Україна».

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
Ломачинська Ірина Миколаївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
завідувач кафедри філософії;

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, доцент
Сайтарли Інна Анатоліївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри філософії гуманітарних наук;

кандидат філософських наук, доцент
Шевченко Зоя Володимирівна,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького,
доцент кафедри філософії та релігієзнавства.

Захист відбудеться 10 травня 2017 року о ___ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.07 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, ауд. 207.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, пр. Маршала Тимошенка, 13 б.

Автореферат розісланий « » квітня 2017 р.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна соціально-філософська спрямованість наукових досліджень, зумовлена постмодерною трансформацією традиційних дослідницьких концептів, актуалізує переосмислення світоглядних підходів гендерної проблематики, з необхідністю її реалістичного відображення у сучасному глобалізаційному соціокультурному просторі. Переосмислення усталених підходів до гендерних проблем зумовлене не лише необхідністю реального формування практики суспільної толерантності, але й зміни стилю мислення, з визнанням нових альтернатив – у владі, ідеології, культурі.

Актуальність проблематики дослідження викликана необхідністю переосмислення традиційної маскуліної риторики влади, зумовленої пануванням риторичного насилля, самонасолотою від безмежної влади як принципу буття, що диктує аморальність владного монологу.

Концептуалізація гендерного контексту владних відносин зумовлена необхідністю подолання застарілих ідеологем ототожнення філософії гендеру лише з боротьбою за рівні права жіночої статі, що виключає осмислення гендерного дискурсу влади на релігійно-культурному рівні.

Означене питання є актуальним для формування проблематики подальших соціально-філософських досліджень гендеру в інформаційно-комунікаційному контексті, адже становлення гендерної ідеології відбувається на взаємоперетині філософського, соціально-політичного, релігійно-культурного знання, що зумовлює необхідність міждисциплінарних досліджень з актуалізацією уваги на етико-аксіологічному змісті осмислення проблеми іншого у гендерному дискурсі влади.

Дослідження гендерного виміру владних комунікацій диктує необхідність його подальшого аналізу у просторі культурних смислів, адже патріархатна цивілізаційна система в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства артикулює позицію сили не лише на локальному рівні – щодо певної статі як об'єкту впливу, але й на глобальному рівні – щодо ідеології егалітарних суспільств, породжуючи глобальні етнорелігійні та етнокультурні конфлікти сучасності.

Означені аспекти додатково актуалізують тему дисертаційного дослідження, розширюючи можливості її подальшої соціально-філософської рефлексії.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичне обґрунтування питань влади, її ознак та властивостей розкривались у працях Платона, Аристотеля, Н. Макіавеллі, Ж. Бодена, Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, І. Канта, Г. Гегеля, К. Маркса, М. Вебера, Х. Арндт, П. Бурдьє. На теологічному характері влади зосереджувались Августин Аврелій, Василь Великий, Тома Аквінський, М. Лютер тощо. На психологічних засадах реалізації владних відносин акцентували увагу Т. Адорно, Г. Лебон, Ф. Ніцше, Г. Тард, З. Фрейд.

Сучасна українська соціально-філософська думка представлена спектром досліджень, що розкривають різні аспекти владних відносин. Серед них вирізняються наукові розробки О. Александрової, М. Гаврилова, І. Галяс,

О. Горбаня, В. Губич, В. Жарких, В. Зінченка, О. Краснокутського, Я. Паська, Д. Товмаша, М. Тура, О. Шевченко та ін.

Актуалізації діалогічного напрямку соціально-комунікаційної проблематики сприяли М. Бубер, М. Бахтін, Е. Гуссерль, Е. Левінас, Г. Марсель, Ж.-П. Сартр, Е. Фромм, М. Хайдеггер, К. Ясперс.

Актуальними для аналізу предмета дисертаційного дослідження стали праці російських дослідників теорії комунікації – М. Василика, Н. Гоноцької, М. Кагана, В. Конецької, А. Леонтєва, А. Соколова, І. Снеткова, П. Мусієць тощо, та українських науковців – В. Бебика, В. Ільганаєвої, Г. Почепцова, М. Препотенської та інших.

Комунікаційні засади реалізації владних відносин у системі лідерської владної взаємодії розкриті на основі дослідження сучасних теоретиків лідерства – Б. Гаррета, Р. Джойнера, П. Друкера, Ф. Кардела, Ф. Карлофа, Дж. Куазеса, С. Ливайна, Д. Максвелла, А. Маслоу, А. Менегетти, М. Мескона. Серед українських вчених акцентовано увагу на наукових розробках Є. Кузнецової, І. Ломачинської, О. Логвиненко, А. Пахарєва.

У дослідженні гендерного дискурсу влади використано категоріальний апарат гендерної теорії, представлений у зарубіжній науковій думці (С. де Бовуар, А. Девіс, Ф. Джеймс, К. Хорні тощо). На актуалізації гендерного дискурсу наголошують Р. Барт, Ж. Делез, Ф. Еріксон, М. Фуко, К. Юнг.

Активно здійснюють гендерні дослідження і у російській науковій думці (Т. Бендас, Д. Воронцова, Ю. Гусєва, О. Здравомислова, І. Клецина, І. Кон, В. Макарова, Л. Ожигова, П. Румянцева, Л. Семенова, А. Тьомкіна тощо).

У вітчизняній науковій думці актуальність гендерної проблематики підкреслюється у працях І. Бондарєвської, О. Горошко, І. Жеребкіної, С. Жеребкіна, Є. Іванової, І. Лебединської та ін.

Питанням історичного та соціально-філософського осмислення сутності феномену гендеру присвячені дисертаційні дослідження українських науковців – М. Беги, О. Власової, Т. Власової, Н. Гапон, К. Карпенко, О. Кісь, І. Корольової, К. Откович, О. Стяжкіної, Ю. Стребкової.

Стратегії соціально-комунікаційних аспектів гендерних відносин стали предметом наукової уваги у О. Горошко, Ю. Маслової, Т. Рудюк, А. Чантурія, О. Чорба.

На соціально-психологічних засадах реалізації проблем гендеру в українському суспільстві наголошують І. Найдовська, В. Новицька, Л. Пампуха, Т. Хавлін, Н. Хамітов тощо. Роль політичної культури у реалізації гендерної політики розкрито у дослідженнях І. Андронової, О. Венгер, Н. Грицьак, Г. Даудова, О. Катан, Н. Ковалішиної, Д. Коновалова, І. Лазар, К. Левченко, І. Стадник.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Білоцерківського інституту економіки та управління ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини Україна» у межах теми наукового дослідження «Трансформаційні процеси соціальних комунікацій в Україні в умовах євроінтеграції» (№ державної реєстрації 01120003041). У межах даної теми

автором підготовлено підрозділ «Гендерні особливості владних комунікацій», в якому проведено теоретико-методологічне дослідження проблем соціальної зумовленості гендерної специфіки владних комунікацій, зосереджено увагу на питаннях соціального змісту гендерних стереотипів, гендерних ролей та гендерної диференціації суспільства, а також взаємовпливі гендерних факторів і комунікативних чинників в аспекті соціалізації особистості.

Тему затверджено вченою радою Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (протокол № 2 від 12 квітня 2010 року).

Об'єктом дослідження є владні комунікації.

Предметом дослідження є соціально-філософський аналіз гендерного дискурсу влади у соціально-культурному вимірі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення сутності феномену владних комунікацій у гендерному контексті.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити становлення феномену влади як суспільного інформаційно-комунікаційного архетипу в історії філософської думки;
- визначити комунікаційні засади владних відносин у системі соціальної взаємодії;
- розкрити статусно-рольові особливості реалізації владних комунікацій;
- здійснити аналіз сутності гендеру як домінантного чинника реалізації владних відносин у суспільстві;
- охарактеризувати гендерну зумовленість владних відносин у соціально-філософському контексті;
- окреслити соціально-культурну спрямованість гендерної соціально-рольової диференціації;
- акцентувати увагу на комунікаційну спрямованість ретрансляції гендеру в соціумі.

Методи дослідження: Теоретико-методологічну основу дослідження складає поєднання принципів логічного, історичного та компаративного підходів, які дають змогу розкрити основні етапи соціально-філософського осмислення феномену владних комунікацій в їх гендерному контексті. Основні методологічні принципи, на які спиралась автор, – принципи об'єктивності та неупередженості, принцип критичного осмислення опрацьованого матеріалу, принцип логічної послідовності викладу та аргументованості основних положень.

Для розкриття сутності суспільства загалом та індивіда зокрема як цілісної інформаційної системи застосовано системний підхід, У процесі аналізу проблеми використано сукупність наукових методів, що застосовуються у гуманітарних та соціальних науках, серед яких: порівняльно-історичний (при дослідженні сутнісних особливостей владних комунікацій на різних історичних етапах з урахуванням специфіки їх реалізації), структурно-функціональний (при аналізі структури та функцій владних комунікацій у гендерно зумовленій соціальній системі суспільства), а також аналіз і синтез, аналогій та узагальнення, порівняльний методи наукового дослідження.

У своїй сукупності методи, які автор використала в процесі написання роботи, набули характеру взаємного доповнення, особливого поєднання з іншими

пізнавальними принципами, прийомами, процедурами, що дало можливість проаналізувати гендерну специфіку владних комунікацій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в наступному:

вперше :

– в осмисленні сутності гендеру соціум усвідомлюється як інформаційно-комунікаційна система, у межах якої формується гендерна ідеологія на основі архетипів суспільної свідомості, сформованих у межах конкретної релігійно-культурної традиції; у системі владних відносин, що домінує у патріархатних суспільствах, забезпечувати реалізацію влади як примусу може лише маскулінний тип комунікації, а у суспільствах з егалітарною ідеологією, де у системі владних відносин переважає лідерство, – андрогінний тип комунікаційної взаємодії;

– доведено, що гендерні стереотипи патріархатного суспільства формуються як на біологічному рівні (як відчуття органічної переваги над фізично слабшою статтю) так і соціально – як результат архетипів суспільної свідомості, що формуються релігійно-культурною традицією суспільства, в результаті переходу від етнорелігій до світових релігій, а гендерна ідеологія постає системою реалізації влади за допомогою засобів суспільного владного впливу – примусу, права, авторитету тощо.

встановлено та обґрунтовано:

– владні відносини постають як гендерно марковані не лише на міжособистісному рівні, але й у просторі культури конкретного соціуму. Утвердження онтологічної відмінності чоловічого і жіночого, що найбільш властиве християнській та мусульманській традиціям (де проголошується ідея божественного походження влади), формує підґрунтя для утвердження патріархатної ідеології та домінування маскулінного в культурі;

– гендерний дискурс влади диктує комунікативні моделі поведінки, що репрезентуються за допомогою системи кодів і втілюються у вигляді гендерного дисплея, що формується за принципом соціальної ідентичності. У результаті суспільної міфологізації, що домінує у патріархатній ідеології, жінка втрачає право бути суб'єктом комунікації, перетворюючись на її об'єкт, що в подальшому визначає систему владних відносин у суспільстві.

– у формуванні гендерної ідеології епохи глобалізованого інформаційного суспільства дискурс мас-медіа виконує дві основні функції – орієнтуючу та маніпулятивну, підтримуючи ті гендерні стереотипи, які забезпечують адекватне функціонування системи владних відносин у конкретному соціально-культурному просторі; динаміка інформаційно-комунікаційних процесів зумовлює два взаємонаправлені вектори формування гендерних ідеологій: міжособистісна та групова комунікація формує підґрунтя для утвердження егалітарної ідеології, водночас, масова комунікація засобами мас-медіа нав'язує віртуальну реальність з домінуванням патріархатної ідеології.

дістали подальшого розвитку:

– стратегії трансформації індивідуальної свідомості у масову свідомість в аспекті владних комунікацій, в яких за основу береться пропагандистське повідомлення, побудоване за маскулінним принципом;

– комунікативні стратегії реалізації «андроґінного» типу соціостатевих владних відносин, як найбільш ефективні щодо національного контексту гендерних стереотипів, зумовлені оцінкою андроґінного типу комунікативної особистості як найбільш стійкого до самореалізації.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Основні положення розширюють і поглиблюють знання про сутність владних комунікацій, їх структурно-функціональні особливості, специфіку реалізації владних комунікацій з урахуванням гендерного контексту їх соціальної реалізації. Отримані наукові результати поглиблюють теоретичні дослідження в галузі соціальної філософії та мають науково-теоретичне і навчально-методичне значення.

Матеріали наукової роботи можуть бути використані при розробці нормативних курсів з дисциплін соціально-філософської проблематики.

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані у дисертації, належать особисто авторці і відображають її внесок у формування сутності феномену владних комунікацій у гендерному контексті. У праці у співавторстві з д. філос. н. проф. І.М. Ломачинською (Київський університет імені Бориса Грінченка автору належить матеріал щодо розробки дослідження проблеми формування гендерних особливостей владних комунікацій. У колективній монографії (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна») автору належить матеріал щодо розробки проблеми гендерної культури як сукупності статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття.

Дисертаційна робота є завершеною, самостійною науковою працею в якій викладено авторський підхід до проблеми владних комунікацій у гендерному контексті.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи пройшли апробацію на: XIV міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України в європейський соціально-правовий, інформаційний та фінансовий простір: проблеми науки та практики» (м. Біла Церква, 2012 р.); XII міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі» (м. Київ, 2012 р.); XV міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні технології у вищій освіті України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Біла Церква, 2013 р.); XV міжнародній науково-практичній конференції «Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах інтеграції» (м. Біла Церква, 2014 р.); XVII міжнародній науково-практичній конференції «Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах інтеграції» (м. Біла Церква, 2016 р.); XVI міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» (м. Київ, 2016 р.).

Публікації. зміст дисертації висвітлено автором у 18 публікаціях, з яких – 2 монографії (у співавторстві), 2 статті у зарубіжних виданнях, 5 статей – у фахових виданнях, визначених ВАК України, 9 – публікації у наукових журналах та матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг зумовлена специфікою об'єкта аналізу та логікою дослідження, що впливає з поставленої мети й відповідних головних завдань, необхідних для її досягнення. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують 7 підрозділів, висновків та списку використаних джерел, що включає 290 назв. Обсяг основного тексту дисертації складає 151 сторінку та 27 сторінок списку використаних джерел. Загальний обсяг тексту – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено його об'єкт та предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, подано відомості про їх апробацію.

Розділ 1. Теоретичні засади владних відносин як об'єкт гуманітарних досліджень присвячено аналізу джерел, що розкривають сутність феномену владних комунікацій у структурно-функціональному вимірі, зумовленому генезою їх історичного розвитку. У підрозділі 1.1. *«Огляд наукових досліджень проблеми»* зазначено, що теоретичне осмислення сутності влади має ряд аспектів: онтологічний, який містить питання про буття влади, субстанційні основи владних відносин, що реалізуються завдяки комунікації; гносеологічний аспект – співвідношення пізнавальної та практичної діяльності в контексті реалізації владних відносин; методологічний – розкриття сутності і специфіки прояву влади; соціологічний – визначення суспільного характеру влади; ціннісний – соціальна цінність феномену влади. Мотиваційними витоками владної активності особистості є прагнення свободи, потреба самоствердження, потяг до володіння ресурсами. Влада – це вид управління, засіб упорядкування соціальних відносин.

У підрозділі 1.2. *«Комунікаційна спрямованість владних відносин в соціально-філософському вимірі»* здійснюється феноменологічна редукція концепту влади в історико-філософському контексті. Зазначено, що традиція інтерпретації влади у термінах індивідуальної чи колективної волі сягає античної епохи (Солон, Сократ, Платон, Аристотель), де панування і підкорення визначались як необхідні умови існування людського суспільства.

Епоха Середньовіччя змінює владні пріоритети суспільних відносин у бік релігійної свідомості. Наслідком ідеологічних реформ епохи Ренесансу стала зміна владних орієнтацій. У Н. Макіавеллі влада має світський характер і необхідна для стримування егоїстичної природи людини.

Період Нового часу та Просвітництва поставив питання формування феномену влади шляхом суспільного договору про делегування влади і обмеження природних прав (Т. Гоббс), відносин правителя і народу (Ж. Боден, Ла Боезі). У цей час зроблено спробу осмислення владних відносин не з позицій домінування церкви чи держави, а з точки зору мети релігійного служіння (М. Лютер, Ж. Кальвін).

У філософії Нового часу взаємозв'язок між індивідуальними і суспільними інтересами, що існує в об'єктивній соціальній реальності, знайшов своє відображення в ідеї невідчужуваності природних прав, свобод людини (І. Кант,

Д. Локк, Ш. Монтеск'є, Б. Спіноза) та ідеї домінування колективного над індивідуальним (Г. Гегель, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо).

У німецькій класичній філософії питання владних відносин розглядається крізь призму морального імперативу (І. Кант). Г. Гегель дає оцінку джерел влади у їх зв'язку з суспільною необхідністю. А. Шопенгауер, зазначає, що основним завданням держави та її правителів полягає в стримуванні різного роду хибних інстинктів натовпу. Ф. Ніцше назвав волю до влади рушійною силою історії, властиву лише особистостям, які володіють надлюдськими здібностями.

У Новітній час виникає своєрідне суперництво класичної (К. Маркс, М. Вебер, Г. Лассуелл тощо) та неklasичної (Г. Арндт, Т. Парсонс, М. Фуко) парадигм влади.

Сучасне суспільство в історико-філософській думці розглядається крізь призму масовості, тобто, існує чітка межа між людиною, яка прагне усвідомлювати себе індивідуальністю, і людиною, яка прагне підкоритися засиллю масової свідомості, моралі, культури (Г. Лебон, Г. Тард, Х. Ортега-і-Гассет, М. Бланшо).

Серед теоретичних досліджень владних відносин набули суттєвого впливу їх психологічні інтерпретації. З. Фрейд соціальну структуру бачить переважно в плані розгляду лише однієї стратифікаційної схеми: «вождь – еліта – маси», маючи на увазі суто авторитарну форму влади, Е. Фромм акцентує увагу на незадоволенні людини становищем випадкового безсильного створіння, Т. Адорно вказує на маскулінний характер авторитарного типу управління.

У дослідженнях соціологічного спрямування (В. Парето, В. Міхельс, Г. Моска) акцент ставиться, переважно, на способах утвердження політичної влади.

У розділі 2. «Реалізація владних комунікацій у системі соціальної діяльності» обґрунтовано дискурсивні практики реалізації влади.

У підрозділі 2.1. «Комунікаційні засади владних відносин в системі лідерства» вводиться поняття «владні комунікації» і дається їх визначення як процесів владної взаємодії в суспільстві, взятих у їх знаковому аспекті. Владна комунікація є соціальною, адже передбачає рух соціальних смислів у соціальному просторі та часі.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовуються комунікативні засади реалізації владних відносин у лідерстві. На основі досліджень сучасних теоретиків лідерства (Б. Гаррет, Р. Джойнер, П. Друкер, Ф. Кардел, Ф. Карлоф, Дж. Куазес, С. Ливайн, Д. Максвелл, А. Маслоу, А. Менегетті, М. Мескон) зазначено, що лідерство властиво самій природі людини і є найдавнішою формою організації життєдіяльності людського суспільства, дієвим засобом вирішення суспільних проблем.

Успіх реалізації владного потенціалу лідера залежить від виконання ним певного ряду функцій (конструктивна, комунікативна, організаційна, координаційна, інтеграційна, виховна).

У підрозділі 2.2. «Особистість і маса в соціально-комунікаційній системі суспільства» акцентовано увагу на тому, що реалізація влади здійснюється завдяки психологічному впливу на навколишніх та харизмі, яка виступає одним

із дієвих чинників реалізації лідером свого владного комунікативного впливу (М. Вебер, М. Мескон, С. Московічі, М. Хевеши, Н. Енкельманн). Велика увага у розділі приділена усвідомленню власного «Я», яка є однією з найважливіших психологічно і соціально зумовлених якостей особистості та виступає передумовою і наслідком формування комунікативної особистості (Р. Бернс, М. Бланшо, М. Врихт, В. Зомбарт, Е. Канетті).

У комунікативному плані найбільший владний вплив на масу може здійснювати харизматична особистість, що має відповідний суспільний авторитет, здатність до володіння увагою аудиторії під час масових виступів та відповідність іміджевої і рольової поведінки очікуванням натовпу. Серед причин маніпуляції в соціально-філософській, психологічній та соціологічній думці виділяють: конфлікт людини з самою собою (А. Маслоу); недовіру по відношенню до інших людей (Е. Фромм); страх тісних міжособистісних контактів (Е. Берн); прагнення до символічного оволодіння партнером по спілкуванню (З. Фрейд); реалізацію компенсаторного прагнення до влади (А. Адлер).

У розділі 3 «Гендерні особливості владних комунікацій» аналізуються особливості реалізації гендеру в соціокультурному середовищі.

У підрозділі 3.1. «Особливості реалізації гендеру в соціокультурному середовищі» зазначено, що в історико-філософській думці сутність гендеру розглядається на основі двох основних підходів: дуалістичний (Арістотель) та андрогінний (Платон). У середньовічній філософії патріархальна традиція посилюється завдяки жорстким нормам та обмеженням щодо тілесності та чуттєвості у християнській теологічній доктрині (Василь Великий, Григорій Ніський, Фома Аквінський).

В епоху Просвітництва формується ідея щодо позитивного впливу чуттєвості на діяльність розуму (Ж.-Ж. Руссо). У німецькій філософії Нового часу питання співвідношення статей відображені, переважно, у морально-етичних теоріях (І. Кант, І. Г. Фіхте). Г. Гегель розкриває проблему міжстатевих шлюбно-сімейних відносин в економічному контексті. М. Уоллстонкрафт ставить питання про співвідношення «чуттєвої» влади жінки щодо авторитарної влади чоловіка, формуючи передумови виникнення егалітарної гендерної ідеології.

Марксистський фемінізм утверджує ідею про економіко-соціальну зумовленість гендерного домінування. Ф. Енгельс безпосередньо пов'язує нерівноправ'я статей з класовою нерівністю. Соціалістичний фемінізм наголошує на взаємозв'язку класової структури і статевої опозиції. Психоаналітичний фемінізм (З. Фрейд) прагнення жінок до влади визначає як фалічне. З критикою ідей З. Фрейда виступила К. Хорні, вказуючи на їх маскулінний нарцисизм, а сучасні послідовники З. Фрейда переконані, що жіноча ідентичність є продуктом соціального досвіду і культури.

Екзистенційний фемінізм (С. де Бовуар) визначає патріархатну ідеологію як результат маскулінних соціальних міфів щодо хаотичної природи жіночого в культурі, а Ф. Ніцше розглядає жіноче як феномен, щодо якого функції панування неможливі, адже жінка виключена з дискурсу західної метафізики.

У підрозділі 3.2. «Соціально-комунікативні стратегії гендерної поведінки» зазначено, що подальший розвиток філософської концептуалізації жіночого на

основі філософії Ф. Ніцше представлено у філософії постструктуралізму та постмодернізму (Ж. Лакан, Ж. Деррида, Ж. Делез, М. Фуко). Зокрема, М. Фуко одним з перших зумів підкреслити той факт, що саме тіло виявляється базовим полем боротьби за домінування різних владних структур, різноманітних соціальних і духовних сил. Ідеї постмодернізму багато в чому визначили розуміння гендерного маркування суб'єктності не як незмінних біологічних форм, а у вигляді соціально сконструйованих, проведених певними типами владних стратегій.

Глобальне значення для усвідомлення соціальної природи гендерних відносин мають дослідження Т. Парсонса, який провів чітку відмінність між соціальним і культурним пластами. Культура, на думку Т. Парсонса, виконує жіночу функцію, забезпечуючи трансляцію, спадкоємство, стабільність, консервацію суспільних відносин. Ідея гендерного дискурсу влади отримує свій подальший розвиток у теорії комунікації Ю. Габермаса, в якій акцентується на важливості розвитку філософії як плюралістичного дискурсу. Особливу увагу приділено напрямам удосконалення андрогінного типу владних комунікацій, який асоціюється з домінуванням етико-інтуїтивної емоційної складової, що зумовлює демократичний тип владних відносин.

У *підрозділі 3.3. «Гендерні стереотипи владних комунікацій в їх ментальному контексті»* акцентовано увагу на тому, що зміст гендерної соціалізації може бути розглянутий за допомогою біполярного конструкту, на одному полюсі якого розташована традиційна (патріархальна) соціалізація, а на іншому – сучасна (альтернативна) соціалізація. Гендерна соціалізація відбувається за допомогою комунікативних механізмів – наслідування, навіювання, переконання, конформність, ідентифікація. Особливу роль у процесі гендерної соціалізації відіграють ЗМІ, що виконують такі функції: інформаційну, ціннісну, соціального контролю. ЗМІ є ключовим агентом соціалізації сучасного інформаційного суспільства, створюючи нові культурні міфи та традиції (гендерні, зокрема).

Особистість не може визначати себе безвідносно до своїх соціальних ролей; вона може зливатися, ідентифікуватися з ними, чи дистанціюватися від них, навіть протиставляти себе ним, але в усіх випадках при визначенні свого «я» вони слугують для особистості точкою відліку. І, що багатша структура життєдіяльності індивіда, що ширшою є коло його соціальних реалізацій, то більш складною і диференційованішою буде його самосвідомість.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у системному теоретичному аналізі сутності феномену владних комунікацій у гендерному контексті.

Наукові та практичні результати дослідження дали підставу зробити такі висновки.

1. Основним системоутворюючим компонентом суспільних відносин є влада, що постає джерелом соціального управління. Утвердження конкретного типу

владних відносин для соціуму, що діє як цілісна інформаційна система, зумовлене архетипічними уявленнями релігійно-культурного змісту, що формують соціальну пам'ять, визначають статусно-рольові та комунікаційні стратегії суспільної взаємодії, які актуалізують доміанти у володінні матеріальними, духовними та інформаційними ресурсами.

2. Основною закономірністю розвитку феномену владних відносин є взаємозв'язок між суб'єктом і об'єктом влади, що легітимується сакралізованою традицією (патріархатне суспільство) чи діяльністю соціально-економічних і політичних інститутів (егалітарне суспільство). На соціально-культурному рівні у системі владних відносин, пропагованих патріархатною ідеологією, забезпечувати реалізацію влади як примусу з домінуванням авторитету, утвердженого через насилля, може лише маскулінний тип комунікації, а у суспільствах з егалітарною ідеологією, де у системі владних відносин переважає лідерство як влада альтернатив, – андрогінний тип комунікаційної взаємодії.

3. Центральною категорією владних комунікацій є поняття соціального статусу, який варто розуміти як оцінку, досягаючи якої, суб'єкт засвоює соціальні норми та уявлення, а також відповідну сукупність прав та обов'язків, реалізація яких формує соціальну особистість. Визначальним у комунікативному параметрі статусу є комунікативний код – система нормативних вербальних та невербальних засобів, що репрезентує позицію індивіда у стратифікаційному вимірі його доступу до суспільних ресурсів. Соціальний статус індивіда взаємозумовлений його комунікаційними ролями у реалізації різновидів суспільної влади – інформаційно-духовної, політичної, економічної, сімейної та комунікаційними засобами, легітимованими у контексті соціальної самопрезентації.

4. Гендер – складний соціокультурний процес конструювання міжстатевих соціальних ролей, що формується на основі архетипів суспільної свідомості, зумовлених етнорелігійними доміантами утвердження владних відносин, визначає соціальну ієрархію владної взаємодії та реалізується засобами гендерного дисплея, що формується за принципом соціальної ідентичності. Гендерний дискурс влади варто розглядати крізь призму системного підходу, коли суспільство постає як цілісна інформаційна система норм, цінностей та переконань, що формують його соціальну пам'ять, визначають сьогодення та формують перспективи на майбутнє. Зміст стереотипів має яскраво виражену соціально-культурну та етнорелігійну спрямованість і залежить від історичної стадії розвитку суспільства, ступеня його урбанізованості, релігійності тощо. Продукування та утвердження гендерних стереотипів має чітко виражений ідеологічний підтекст, а їх репрезентація є частиною державного ідеологічного апарату.

5. Антична культурна традиція зумовлена пануванням андроцентризму, що передбачає панування чоловічого, що репрезентується в образі універсальної об'єктивності, тоді як інші суб'єктивності, і, передусім, жіноча, репрезентуються як відхилення від норми. Утверджується бінарна опозиція чоловічого (як духовного) та жіночого (як тілесного), та закріплюються патріархатні стереотипні уявлення про амбівалентність чоловічого і жіночого в культурі у міфологізованій

формі. Середньовічна традиція засобами релігійної сакралізації теологічних патріархатних концептів владних відносин утверджує дихотомію непорочної Діви небесної і безумовної гріховності жінки земної. Епоха Просвітництва легалізує жіночу чуттєвість, визнає за жінкою право на освіту і, відповідно, створює умови для самоусвідомлення штучно створеної вторинності власного буття та виникнення феміністичної ідеології. Постмодерний фемінізм акцентує увагу на гендерному дискурсі, який постає спробою логічного обґрунтування і репрезентації іншого в мисленні і культурі, досягнення єдності у відмінності.

6. Основними психологічними механізмами гендерної соціалізації виступають гендерна ідеологія, гендерна ідентичність, гендерні ролі, гендерні схеми. Життєво-екзистенційний зміст гендерних ролей в їх ціннісній онтологічній зумовленості визначається культурними межами історичних епох, в яких означені гендерні ролі є об'єктивними формами устрою соціальної реальності. Гендерна ідеологія, що репрезентується релігійно-культурними концептами, формується, переважно, на релігійних міфах та ритуалах, нав'язує соціуму гендерні стереотипи, їх стійкість базується на механізмах спадковості культури і визначає рівень гендерної нерівності соціуму. У формуванні гендерної ідеології епохи глобалізованого інформаційного суспільства визначальним є дискурс мас-медіа, який утверджує маскулінний тип владних відносин, як найбільш ефективний в інформаційно-пропагандистському концепті. Водночас, міжособистісна та групова комунікація на рівні громадських організацій та окремих соціальних груп формує підґрунтя для утвердження егалітарної ідеології.

7. Духовний прогрес суспільства диктує визнання інтерсуб'єктивності як ключового фактору буття соціуму. Вона доповнюється поняттями «порозуміння», «спілкування», «згоди», які слугують засобом вивчення умов комунікації, будь-якої інтеракції між людьми. Комунікація постає запорукою самовиявлення індивіда та самоідентифікації в культурному просторі. Патріархатна ідеологія диктує домінування монологічної комунікації, з утвердженням права сильного. Але зміна духовно-культурних орієнтацій сучасного інформаційного суспільства вимагає діалогічного спілкування, де стосунки набувають взаємності та відвертості через розуміння іншого не як межу, а як розширення своїх можливостей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Загурська С.М. Соціальний зміст гендерних стереотипів владного впливу / С.М. Загурська // Схід. – 2016. – № 3 (143). – С. 80-84.
2. Загурська С.М. Соціально філософський аналіз констант влади гендеру в історичному контексті / С.М. Загурська // «Гілея». – 2016. – № 110 (7). – С. 190-194.
3. Загурська С.М. Комунікативна зумовленість гендерної ідентичності в соціально- філософському вимірі / С.М. Загурська // Схід. – 2016. – № 4 (144). – С. 84-88.

4. Загурська С.М. Масова свідомість як засіб утвердження влади / С.М. Загурська // «Гілея». – 2016. – № 111 (8). – С. 166-170.
5. Загурська С.М. Феномен масової свідомості в комунікативному контексті / С.М. Загурська // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2016. – Випуск 4 (13). – С. 41-48.

Статті у виданнях іноземних держав:

6. Zagurska S. N. Gender as a communicative reality in term of mass consciousness / S.N. Zagurska // European Applied Sciences. – 2016. – № 9. – С. 49-51.
7. Загурская С.Н. Психолого-коммуникативные факторы формирования личности лидера в социуме / С.Н. Загурская // Приволжский научный вестник, Ижевск. – 2013. – № 7 – С. 178-181.

Монографії:

8. Гендерний вимір владних комунікацій: моногр. / І. М. Ломачинська, С. М. Загурська. – Біла Церква: НВО «Освіта», 2014. – 207 с. (*особисто автору належить 3 др. арк.: досліджено проблему формування гендерних особливостей владних комунікацій*).
9. Вплив глобалізаційних процесів на безпеку держави: економічний, інформаційний, соціальний та культурологічний аспекти / П.І. Юхименко, О.М. Загурський, М.В. Півторак, І.Г. Романченко та ін.: За ред. д-ра екон. наук, проф. П.І. Юхименка. – Київ: Університет «Україна», 2015. – 514 с. (*особисто автору належить матеріал щодо розробки проблеми гендерної культури як сукупності статево-рольових цінностей у суспільних сферах буття*).

Публікації в інших наукових виданнях:

10. Загурська С.М. Феномен та функції лідерства / С.М. Загурська // Освіта регіону: Український науковий журнал. – 2011. – №2. – С. 52-56.
11. Загурська С.М. Гендерний підхід у вивченні політичної діяльності та лідерства / С.М. Загурська // Освіта регіону: Український науковий журнал. – 2012. – №3. – С. 95-100.
12. Загурська С.М. Лідерство як фактор суспільного розвитку / С. М. Загурська // Фінанси, право та соціальні комунікації в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку : тези доп. XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 19-21 трав. 2011 р.). – Біла Церква, 2011. – С. 93-94.
13. Загурська С.М. Проблеми і чинники формування жіночого політичного лідерства / С. М. Загурська // Збірник наукових праць [за заг. ред. д. е. н. П. І. Юхименка]. – Біла Церква: Білоцерківський інститут економіки та управління, 2012. – Вип. 9 (Ч. 2). – С. 10-14.
14. Загурська С.М. Статусно-рольові особливості владних комунікацій / С.М. Загурська // Вісник Харківської державної академії культури: Збірник наукових праць, Харків. – 2013 – № 39. – С. 172-178.

15. Загурська С.М. Формування лідерських якостей / С. М.Загурська // Інноваційні технології у вищій освіті України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : тези доп. XV Міжнар. наук.-практ. конф. (Біла Церква, 17-19 тр. 2013 р.), Біла Церква, 2013. – С. 13-14.
16. Загурська С.М. Гендерні ролі, як соціальні очікування, що виявляються в поведінці / С.М.Загурська // Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах інтеграції : тези доп. XVI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 22-24 травн. 2014 р.). – Біла Церква, 2014. – С. 47-48.
17. Загурська С.М. Формування гендерної культури як складова демократичного громадянського суспільства / С.М. Загурська // Удосконалення інформаційно-ресурсного забезпечення освіти і науки в умовах євроінтеграції : тези доповідей XVIII Міжнародної науково-практичної конференції (26-28 трав. 2016 р.) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. П. І. Юхименка; наук. ред. І. Г.Романченко. – Біла Церква, 2016. – С. 10-12.
18. Загурська С.М. Трансформаційне лідерство як засіб розвитку інклюзивної освіти / С.М. Загурська // Актуальні проблеми навчання та виховання людей в інтегрованому освітньому середовищі у світлі реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю: тези доповідей XVI Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ. – 23-24 листопада 2016 р.). Частина 1. – К.: Університет «Україна», 2016. – С. 48-50.

АНОТАЦІЯ

Загурська С.М. Феномен владних комунікацій в гендерному контексті – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Київський університет імені Бориса Грінченка. – Київ, 2017

Дисертацію присвячено соціально-філософському аналізу теоретичних основ сутності феномену владних комунікацій в гендерному контексті. В роботі проведено теоретико-методологічне дослідження проблем гендерних особливостей владних комунікацій, зосереджено увагу на питаннях гендерних стереотипів, гендерних ролей та гендерної диференціації суспільства, а також взаємовпливі гендерних факторів і комунікативних чинників в аспекті соціалізації особистості. Зосереджено основну увагу на понятті владних комунікацій, визначено їх функціональний зміст, оцінено сутнісний зв'язок понять «соціальний статус» та «комунікативний статус» у системі владних комунікацій. Досліджено гендерний аспект проблеми лідерства; визначені напрямки подолання гендерної асиметрії лідерства.

Ключові слова: влада, владні комунікації, гендер, гендерні стереотипи, гендерні ролі, гендерна ідеологія, лідерство, масова свідомість, соціальний статус.

АННОТАЦИЯ

Загурская С.М. Феномен коммуникаций власти в гендерном контексте – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Киевский университет имени Бориса Гринченко. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена социально-философскому анализу теоретических основ сущности феномена коммуникаций власти в гендерном контексте. В работе проведено теоретико-методологическое исследование проблем гендерных особенностей коммуникаций власти, гендерных ролей и гендерной дифференциации общества, а также взаимовлияния гендерных факторов в аспекте социализации личности. В исследовании проведен анализ особенностей реализации коммуникаций власти в контексте их статусно-ролевого взаимодействия.

Основное внимание сосредоточено на понятии коммуникаций власти, определены их функциональное содержание, связь понятий «социальный статус» и «коммуникативный статус» в системе коммуникаций власти.

Исследованы гендерные аспекты проблемы лидерства; определены направления преодоления гендерной асимметрии лидерства.

В диссертационном исследовании осуществлен целостный системный анализ феномена коммуникаций власти в социально-философском измерении. Коммуникации власти понимаются как социально-обусловленный феномен, который возникает одним из доминантных средств воздействия власти и находит свою реализацию в экономической, социальной, политической или духовно-информационной сфере жизни общества.

Понятие «маскулинности» – «феминности» в коммуникативном контексте группового взаимодействия следует понимать только как социо-коммуникативную позицию, что предопределяет выбор соответствующих стратегий коммуникативного взаимодействия, наиболее эффективных в конкретной системе отношений власти.

Усовершенствованы аспекты реализации отношений власти в которых целесообразнее использовать понятие «коммуникации власти», а не «властное общение», поскольку общение всегда выступает как диалог, а коммуникация может быть как монологической (невербальной, знаковой или образной (имиджевой)), так и диалогической, то есть обладает более широким понятийным содержанием.

Гендерная демократия как система, ее развитие, изменения связана с движущими силами современной цивилизации, изменениями во всей социальной культуре, как мировой, так и национальной общности каждой страны.

В гендерном аспекте власть, как правило, реализуется как способ самоутверждения, утверждения себя за счет другого пола. Основой такой власти является санкционированные угрозы, насилие и т.д. В гендерной теории это называется сверхвласть, то есть властью одного человека над другим по половому признаку.

На социальном уровне маскулинное общество создало систему социальных институтов (семья, школа, армия, государственная, правовая система, церковь),

которые с помощью масс-медиа воплощают в жизнь женщины нормы, предписания и контролируют их выполнение. В социальном аспекте реализации гендера выделяют следующие источники такой власти: силу или способности, контроль, деньги и классовую принадлежность, монополию на информацию, знания и идеи, социальный статус.

Основными психологическими механизмами гендерной социализации выступают: гендерная идеология, гендерная идентичность, гендерные роли, гендерные схемы. Смысл гендерных ролей в их ценностной онтологической обусловленности определяется культурными границами исторических эпох, в которых указанные гендерные роли выступают объективными формами социальной реальности.

Охарактеризована гендерная предопределенность отношений власти в социально-философском контексте. Показано, что господствующая гендерная идеология возникает как результат архетипических представлений, сложившихся в определенной культурной среде, и определяет особенности функционирования социальных и социально-коммуникационных институтов общества.

Ключевые слова: власть, коммуникации власти, гендер, гендерные стереотипы, гендерные роли, гендерная идеология, лидерство, массовое сознание, социальный статус.

ANNOTATION

Zahurska S.M. The phenomenon of power communications in the gender context. – Manuscript.

Thesis for a Candidate degree in Philosophical Studies. Specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – Borys Grinchenko Kyiv University. – Kyiv, 2017.

The thesis deals with social-philosophical analysis of the theoretical foundations of the phenomenon of power communications in the gender context. The theoretical and methodological research of problems of gender features of authoritative communications have been conducted in this work. The author focused on issues of gender stereotypes, gender roles, gender differentiation of society, gender factors interaction and communication factors in terms of individual socialization. The essential features of the realization of power communications in the context of their status and role interaction have been analyzed. The essential related concepts of "social status" and "communicative status" in the system of power communications have been evaluated.

Key words: power, power communication, gender, gender stereotypes, gender roles, gender ideology, leadership, mass consciousness, social status.

Підписано до друку 04.04. 2017 р. Формат видання 60x84/16.
Ум. др. арк. 0,93 Тираж 100 пр. Зам. № 7-048

Київський університет імені Бориса Грінченка.
04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.
Свідоцтво про внесення до Державного Реєстру
ДК № 4013 від 17.03.2011 р.